

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กายนคร ในพระพุทธศาสนา คือ กระบวนการเกิดของชีวิตการเกิดของคนเรามี ๒ นัย (๑) การเกิดทางร่างกาย ชีวิตเดิมนั้นเป็นของบริสุทธิ์ ไม่มีเครื่องเศร้าหมอง ไม่มีกิเลส (๒) การเกิดทางจิตใจ ไม่มีพ่อแม่ เป็นปัจจัยให้เกิดความทุกข์ สาเหตุเกิดมาจากเด็กมีสภาพอ่อนด้อยทางจิต ด้วยคุณธรรม ขาดสติปัญญา ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ไม่รู้ว่าชีวิตคืออะไร ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม เพราะถูกอวิชชาปิดบังไว้ จึงไม่รู้กระบวนการเกิดของชีวิตและเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการให้เกิดทุกข์ที่เกิดดับๆ สลับกันไปเป็นลูกโซ่ ประดุจสายฟ้าแลบ เป็นวงกลมหมุนเวียนเช่นนี้เรื่อยไปตลอดชีวิต จนกว่าจะดับทุกข์ได้ ตราบใดที่คนเรายังขาดปัญญา เข้าไปรู้กระบวนการของชีวิตว่าเป็นอย่างไร

ฉะนั้นต้องศึกษาให้เข้าใจกระบวนการของชีวิต ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดของชีวิตว่าเกิดจากมหาภูตรูป^๑ ๔ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม รวมตัวกันเกิดมาเป็นตัวตน เรา เขา เป็นชีวิตเป็นร่างกาย เรียกว่า กายนคร เมืองแห่งร่างกายและตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์^๒ เพราะสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เกิดมาจากเหตุปัจจัยที่มาประชุมกัน ประชุมเป็นปัจจัยแก่กัน และกันชั่วขณะหรือระยะหนึ่ง ตัวตนที่เห็นหรือสัมผัสได้ด้วยอายตนะใดๆ ก็ตามที่ ล้วนเป็นเพียงมวลสารหรือกลุ่มก้อนของเหตุต่างๆ เหล่านั้น ที่มาเป็นปัจจัยให้เกิดตัวตน ตัวตนเหล่านั้นเกิดขึ้นจากเหตุหรือสิ่งที่มาเป็นปัจจัยกันจึงมิได้ขึ้นอยู่กับตัวตนที่หมายถึงเราหรือของเรา และเพราะความที่เกิดแต่ปัจจัยอันต้องอาศัยเหตุต่างๆ มาเป็นปัจจัยแก่กันและกันหรือประชุมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันจึงเพียงแลดูอุปสรรคหนึ่งว่าเป็นสิ่งสิ่งเดียวแต่มิใช่สิ่งเดียวกันอย่างแท้จริง จึงมีความไม่สมบูรณ์ในตัวเอง แฝงอยู่โดยธรรมชาติ จึงมีสามัญลักษณ์ หรือลักษณะโดยธรรมชาติ ๓ ประการ ดังนี้

ล้วนเป็นอนิจจัง^๓ คือ ความไม่เที่ยงมีอันต้องแปรปรวนไปตามธรรมชาติ และดับไปในที่สุด

^๑ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๕/๒๕๕.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๔/๓๕๘. พ.จ. (ไทย) ๓๒/๒๔/๑๓๑.

^๓ พ.จ. (ไทย) ๓๐/๕๕/๕.

ทุกข์ ความเป็นทุกข์

ล้วนเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน ไม่มีแก่นเป็นแก่นอย่างถาวรแท้จริงได้ตลอดไป กล่าวคือ ตัวตนของตคนนั้นล้วนเกิดแต่เหตุปัจจัยของกันและกัน อันเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันชั่วขณะหนึ่งจุติดับ แสงแดด แวันขยายและเชื้อไฟแต่เมื่อเหตุปัจจัยหลากหลายต่างๆ อันมาประชุมกันเหล่านั้น มีอันต้องแปรปรวน เลื่อมและดับด้วยเหตุอันใด มันต้องเป็นเช่นนั้นเอง สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นจึงต้องแปรปรวน เลื่อมและดับไปตามเหตุตามปัจจัยเหล่านั้นด้วย ธรรมทั้งปวงเมื่อไม่มีตัวตนแท้จริง จึงล้วนมิใช่อะไรของใครๆ ได้อย่างแท้จริง ทั้งสิ้นมันจึงล้วนเป็นเหตุในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ล้วนมิใช่เรา มิใช่ของเราอย่างแท้จริง ล้วนเป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง

แม้กระทั่งตัวตนของคนที่แอบหลงยึดมั่นถือมั่น ตามลำพังทางใจของตัวเองของตคนนั้น จึงล้วนมิใช่เรามิใช่ของเราอย่างแท้จริง ล้วนต้องแปรปรวนเลื่อมและดับไปตามเหตุตามปัจจัยเท่านั้น เพราะต้องแปรปรวนเลื่อมและดับไปเป็นอาการธรรมดา ทำให้ไม่มีตัวตนที่เป็นแก่นถาวรอย่างแท้จริง จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ ถ้าไปอยากด้วยตัณหาหรือไปยึดด้วยอุปาทาน พึงพอใจของตัวเอง เพราะความที่ควบคุมบังคับให้เป็นไปตามปรารถนา จึงก่อให้เกิดมายาจิตไปหลงผิดหลงยึดว่าอยู่ภายใต้อำนาจ สามารถควบคุมบังคับได้อย่างจริงแท้แน่นอน แต่ต้องแปรปรวนไปตามธรรมชาติอย่างจริงแท้แน่นอน อันล้วนเป็นไปตามสภาวะธรรมที่แท้จริง

การศึกษาแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมกายนครในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดปัญญามองเห็นตามความเป็นจริง ของชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพไปตามกาลเวลา โลกและชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่มีตัวตน ดังนั้น วรรณกรรมกายนครในพระพุทธศาสนา ได้มีการพัฒนาตามยุคตามสมัย เพราะพระพุทธศาสนามีความเจริญไปสู่สังคมด้วยการเผยแผ่ไปสู่สังคมทั่วทุกภาค กายนครวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระสูตรต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและกายนครได้พัฒนามาจากพระสูตรเหล่านี้เพื่อเผยแผ่เข้าสู่สังคมไทยและได้พัฒนากลายมาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของสังคมไทย^๔

ในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ เมื่ออาณาจักรสุโขทัย คือ จุดเริ่มต้นของการบันทึกประวัติศาสตร์หน้าแรกแห่งความเป็นมาของชาติไทยทั้งในด้านระบบการปกครอง การสร้างชุมชน ตลอดจนความเป็นเอกลักษณ์ ในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากในสมัยสุโขทัย ได้

^๔หลวงปริรักษ์ จรรยาวัตร, คำบรรยายเรื่องจังหวัดสุโขทัย และคำพิพากษาฎีกาบางเรื่อง, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์ และการซื้อขายแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๒.

ปรากฏมีเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญชิ้นหนึ่ง คือ ศิลปจารึกหลักที่ ๑^๕ ของพ่อขุนรามคำแหง ถือว่าเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่แต่งในสมัยพระยาเม็งราย

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในยุคนั้นที่สำคัญ คือ เรื่องกายนครที่ปรากฏในสังคมไทย ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมกายนคร โดยมีเอกสารประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้คือ

- ๑) กายนคร ฉบับวัดสุวรรณาวาส จังหวัดพังงา
- ๒) กายนคร ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช
- ๓) กายนคร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๑ เล่ม ๒
- ๔) กายนคร จากหนังสือสามารสของแปลกสนธิรักษ์
- ๕) กายนคร ของฉันทน์ จำ วิไล มิตรนราการพิมพ์ ๒๕๒๕
- ๖) กายนคร คำกลอนพิมพ์ในงานฉานาปณิกศพ นายสง จุนราชา
- ๗) กายนคร ปริศนาธรรมไทยชุดวรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ

เรื่องกายนครนั้นเป็นวรรณกรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าด้านคำสอนปรากฏอย่างเด่นชัดเนื้อหาส่วนใหญ่ นำมาจากแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า ด้านคำสอนเป็นสำคัญและมีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนมนุษยชาติให้เห็นธรรมชาติของชีวิต เพราะเป็นเรื่องแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมเรื่องกายนคร มีหลักคำสอนที่สะท้อนภาพประวัติศาสตร์จารีตประเพณี ความคิด ความเชื่อ และวิถีดำเนินชีวิตของยุคนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี และยังคงแสดงถึงอัจฉริยภาพ และภูมิปัญญาของกวีที่สามารถเรียงร้อยถ้อยคำเป็นเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างงดงามลงตัวอีกด้วย นอกจากนี้จะได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ยังได้รับความรู้ประเภทต่างๆ มากมาย รวมถึงแก่นธรรมที่แฝงอยู่ในเรื่องด้วยทำให้ผู้ศึกษา ได้รับการสอนธรรมะไปในตัวโดยที่ไม่รู้ว่าตัวเองกำลังถูกสอน

ดังนั้น ผู้วิจัย มีความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมกายนคร ว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีความสำคัญอย่างไร โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในเรื่องแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมเรื่องกายนคร ในการนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบันได้หรือไม่อย่างไร เพื่อจะเกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาวิจัยต่อไป

^๕ หลวงบริรักษ์ จรรยาวัตร, จารึกสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาทางวรรณกรรมเรื่องกายนครที่ปรากฏในสังคมไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมเรื่องกายนคร
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลและคุณค่าทางวรรณกรรมเรื่องกายนครในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ได้ทราบความเป็นมาทางวรรณกรรมเรื่องกายนครที่ปรากฏในสังคมไทย
- ๑.๓.๒ ได้ทราบ แก่นธรรมในวรรณกรรมเรื่องกายนคร
- ๑.๓.๓ ได้ทราบอิทธิพลและคุณค่าทางวรรณกรรมเรื่องกายนครในสังคมไทย

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาทั้งเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑.๔.๑ ขอบเขตของเนื้อหา ศึกษาความเป็นมาทางวรรณกรรมเรื่องกายนครที่ปรากฏในสังคมไทย ศึกษาแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมเรื่องกายนคร ศึกษาอิทธิพลและคุณค่าทางวรรณกรรมเรื่องกายนครในสังคมไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือ ตำราวิชาการ

๑.๔.๓ ขอบเขตของวรรณกรรมกายนคร ฉบับวัดสุวรรณาวาส จังหวัดพัทลุง ฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๑ เล่ม ๒ หนังสือสามรสของแปลกสนธิรักษ์ ของฉันทน์ ขำ วิไล มิตรนราการพิมพ์ คำกลอนพิมพ์ในงานฉาปนกิจศพ นายเฮง ฉุนราชา ปรีสนาธรรมไทยชุดวรรณกรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ แก่นธรรม หมายถึง พระโศดาบัน พระสัททาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ หรือ มรรค ผล นิพพาน

๑.๕.๒ วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนที่แต่งขึ้นหรืองานศิลปะ ที่เป็นผลงานอันเกิดจากการคิด และจินตนาการ แล้วเรียบเรียง นำมาบอกเล่า บันทึก ขับร้อง หรือสื่อออกมาด้วยกลวิธีต่างๆ โดยทั่วไปแล้ว จะแบ่งวรรณกรรมเป็น ๒ ประเภท คือ วรรณกรรมลายลักษณ์ คือวรรณกรรม

ที่บันทึกเป็นตัวหนังสือ และวรรณกรรมมุขปาฐะ อันได้แก่ วรรณกรรมที่เล่าด้วยปาก ไม่ได้จดบันทึก

วรรณกรรมไทย แบ่งออกได้ ๒ ชนิด คือ ๑) ร้อยแก้ว เป็นข้อความเรียงที่แสดงเนื้อหาเรื่องราวต่าง ๆ ๒) ร้อยกรอง เป็นข้อความที่มีการใช้คำที่สัมผัส คล้องจอง ทำให้สัมผัสได้ถึงความงามของภาษาไทย ร้อยกรองมีหลายแบบ คือ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

๑.๕.๓ กายนกร หมายถึง โครงสร้างและองค์ประกอบของร่างกาย ได้แก่ ธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อายุคนะภายใน มีตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อันเป็นส่วนต่างๆของร่างกายมนุษย์ เรียก กายนกร

๑.๕.๔ อิทธิพล หมายถึง กำลังที่ยังผลให้สำเร็จ อำนาจซึ่งแฝงอยู่ในบุคคลหรือรัฐ ซึ่งสามารถบันดาลให้เป็นไปตามความประสงค์ อำนาจที่สามารถบันดาลให้ผู้อื่นต้องคล้อยตามหรือทำตาม อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นไปได้ต่าง ๆ เช่น อำนาจนอกเหนือหน้าที่ใช้อิทธิพลบังคับให้ยอม

๑) อิทธิพลในด้าน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การแต่งกาย ขนบธรรมเนียม เป็นต้น

๒) คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ นางสาวพรทิพย์ วนรัฐกาล^๖ การวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ฉบับจังหวัดพังงา การศึกษาพบว่าวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ฉบับจังหวัดพังงา ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง สันนิฐานว่าเอกสารนี้ มีการคัดลอกต่อกันมา ผู้คัดลอกนั้นอาจเป็นพระภิกษุ คัดลอกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ จากการศึกษาเรื่องกายนกรสำนวนต่างๆ จะเห็นได้ว่า เรื่องนี้ เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย เพราะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น เพื่อสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นไปของชีวิตที่เวียนว่ายในวัฏสงสาร ผู้แต่งอ่าน จึงกล่าวได้ว่ากายนกร เป็นวรรณกรรมที่มุ่งส่งเสริมวัฒนธรรมด้านจิตใจให้ดีงาม ฉะนั้น การศึกษาวรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกรนี้ ทำให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าทางวรรณกรรมท้องถิ่นของไทย อันควร เผยแผ่ให้เป็นที่รู้จักกันสืบไป

^๖ นางสาวพรทิพย์ วนรัฐกาล, “การวิเคราะห์วรรณกรรมศาสนาเรื่องกายนกร ฉบับจังหวัดพังงา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๓๖, (บทคัดย่อ).

๑.๖.๒ วรรณกรรมกายนกรฉบับวัดสุวรรณาวาส จังหวัดพังงา

ต้นฉบับเป็นของพระครูวิจิตรธรรมสาร วัดสุวรรณาวาส ตำบลบางทอง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา เป็นหนังสือสมุดไทยขาวทางท้องถิ่นเรียกเอกสารประเภทนี้ว่า “หนังสือบุคขาว” มีขนาด ๑๓ x ๓๕ x ๓ เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน ๖๐ หน้า พระครูวิจิตรธรรมสาร เล่าว่า บิดาของท่านเมื่ออุปสมบทได้เป็นครูสอนเด็กในวัดให้หัดเขียนชักสวด ปฐมมาลา ปฐม ก กา เมื่ออายุ ๔๐ ปี จึงได้ลาสิกขาบทแล้วได้นำหนังสือต่าง ๆ มาเก็บไว้ที่บ้าน ปัจจุบันเอกสารดังกล่าวนี้ เก็บไว้ที่วัดดุมพินิ อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา เนื่องจากพระครูวิจิตรธรรมสาร มาอยู่ที่วัดดุมพินิจึงได้นำเอกสารดังกล่าวมาด้วย

เรื่องราวในเอกสารฉบับนี้ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องไว้ว่า เป็นการเทศนาของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่อง กายนกร ดังนี้

@ ภควา อันว่าองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นอันงาม วิหริติ พระองค์เสด็จอยู่เชตวัน ในพระเชตุพลพุทธวิหาร อนาถปิณฑิกโก แห่งอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐีสร้างถวาย อารามภ ทรงปรารภซึ่งพระภิกษุทั้งหลายให้เป็นเหตุ กเถลิ จึงสำแดง อิมธมมเทศน ซึ่งพระธรรมเทศนา กายนกร.....กายพระนกร ฯ เป็นใจความว่า.....”

๑.๖.๒.๑ จุดมุ่งหมายในการแต่งเรื่องกายนกรนี้ เป็นเรื่องราวของคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำมาแต่งเป็นนิทานเพื่อเป็นข้อเตือนใจและอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้ปฏิบัติตนเป็นคนดีรู้จักละกิเลสต่างๆ ให้หมดสิ้น เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ “นิพพาน” ดังจะแยกให้เห็นถึงจุดหมายของเอกสารแต่ละฉบับดังนี้

๑.๖.๒.๑.๑ เทศนาเพื่ออบรมสั่งสอน

การเปรียบเทียบเรื่องราวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกายนกร จังหวัดพังงา
กล่าวว่า

อุปไมยประดุจดั่งต้นตาล	อันบุคคลประหามันเสียซึ่งยอดขาดแล้ว
ก็มีสามารที่จะออกจำเริญขึ้นได้ฉันใดก็ดี	อันต้นตาลนั้นมีอุปไมย
เหมือนกุศลธรรมทั้งปวง	อันมิได้บังเกิดขึ้นได้
ย่อมวินาศด้วยพระขรรค์	อันชื่อว่าสมุจเฉทปหานด้วยประการ ดังนี้
ถอดใจความร้อยแก้ว ดังนี้	
การขจัดกุศลธรรมอย่างเด็ดเดี่ยว เป็นการเปรียบเทียบฤทธิ์พระขรรค์กับการฟันยอดตาล	
จิตใจอันเด็ดเดี่ยวเปรียบได้กับพระขรรค์ กุศลธรรมทั้งปวงเปรียบได้กับต้นตาล	

๑ พระครูวิจิตรธรรมสาร, กายนกรจังหวัดพังงา, วัดสุวรรณาวาส (ต.ท้ายเหมือง: จ.พังงา) หน้า ๓.

เมื่อพระขรรค์ทำลายแล้ว อุกุศลธรรมทั้งปวงก็หมดสิ้นไปเหมือนกับดินดาลที่ไม่สามารถเจริญเติบโตต่อไปได้

๑.๖.๓ วรรณกรรมกายนคณฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราช

ต้นฉบับเป็นของนายสะเทือน บุญชูวงศ์ ชาวบ้านเขาตำปะ ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหนังสือบุคขาว มีขนาด ๑๑.๕ x ๓๘ x ๓ เซนติเมตร อักษรไทย เส้นหมึก จำนวน ๑๑๗ หน้า นายสะเทือนเล่าว่า ตนได้รับมรดกตกทอดมาจากบิดา ปัจจุบันเอกสารดังกล่าวนี้เก็บไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช^๔

เอกสารฉบับนี้บางบรรทัดเขียนด้วยลายมือที่แตกต่างกัน ทำให้เข้าใจได้ว่า ผู้เขียนไม่ใช่ผู้แต่งแต่เป็นผู้คัดลอกจากต้นฉบับเดิมอย่างแน่นอน ทั้งนี้นักปราชญ์ผู้ล่วงลับไปแล้วของเมืองนครศรีธรรมราชคือ ท่านขุนอาเทศคดี ซึ่งรอบรู้และสนใจเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นยืนยันว่า หนังสือบุค เรื่องกายนคณ เป็นหนังสือเก่าคร่ำคร่าที่ท่านเคยพบและเคยอ่านมาตั้งแต่ท่านเป็นเด็ก

เรื่องราวจากเอกสารนี้ กล่าวถึงความเป็นมาของเรื่องไว้ว่า เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยกล่าวไว้ในตอนต้นของบทไหว้ครูดังนี้

@ ข้าพชนอนบ	พระผู้ไตรภพ	จบทั่วธรณี	
ท่านมาผูกไว้	เป็นคำบาลี	ท่านเอ๋ยยินดี	ต่อพระศาสดา
@ เป็นคำสั่งสอน	ผูกไว้เป็นกลอน	สอนราชประชา	
ผู้ใดได้ฟัง	ตั้งใจบูชา	จงเร่งรักษา	จำไว้ใส่ใจ

นอกจากนี้ ยังปรากฏข้อความที่ทำให้ผู้อ่านทราบว่า เป็นเอกสารที่แปลมาจากต้นฉบับภาษาบาลี เมืองอังวะ ประเทศพม่า ดังนี้

“ตามพุทธฎีกา	ตรัสโปรดประทาน	มิได้สูญเปล่า
ย่อมเป็นแก่นสาร	บาลีพม่า	ท่านคัดออกมา
@ ให้เป็นคำไทย	ถ้าผู้ใดเล่า	เชื่อคุณพระเจ้า
ศรีรัตนตรัย	จึงมาคิดอ่าน”	

“หญิงชายก็เหมือนกัน ท่านจึงสรรหาเอามา แปลออกมาเป็นคำไทย

@ ท่านผู้ใหญ่ในอังวะ คิดชำระแปลออกมาไป ส่งให้แก่พวกไทยซึ่งอยู่ในกรุง
แหละหนา”

“ฉบับนี้หนา	มาแต่อังวะ	ท่านคณะผู้ใหญ่
-------------	------------	----------------

^๔ ขวน เพชรแก้ว, กายนคณ นครศรีธรรมราช, ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑.

เป็นบาลีพม่า แปลมาเป็นไทย อย่าได้สงสัย ในพระศาสนา”

๑.๖.๓.๑ ลักษณะคำประพันธ์

กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ลักษณะคำประพันธ์ประเภทนี้ในเอกสารกายนครฉบับจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น เป็นคำประพันธ์หลักที่ใช้ในการดำเนินเรื่องราวคำประพันธ์ประเภทนี้กวีภาคิได้นิยมแต่งกันมาก และเรียกชื่อว่า “ราบ” เหตุผลที่เรียกเช่นนี้เพราะมีวรรคละ ๔ คำ เท่ากันทุกวรรค เมื่อใช้สวดอ่านก็มีท่วงทำนองราบเรียบ สม่่าเสมอ ไม่ขึ้นๆ ลงๆ อย่างกาพย์ชนิดอื่น กาพย์สุรางคนางค์ มีจังหวะกระชับและรู้ใจผู้ฟัง จนสามารถจำได้อย่างรวดเร็ว กวีภาคิได้นิยมแต่งคำประพันธ์ประเภทนี้ ตัวอย่าง กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ จากเอกสารกายนครฉบับนครศรีธรรมราชว่า

ผู้ใดมีลูกชายไชร์	น้ำใจขึ้นบาน	พิทักษ์รักษา
ใหญ่มาบ่าน	บวชเป็นพระเณร	ไว้ในอาราม
รู้เรียนเขียนอ่าน	ด้วยน้ำใจงาม	จะได้อันสงส
แปลกับมากความ	จิตตั้งพยายาม	ฉลองพลันทันใด

๑. ถอดคำประพันธ์เป็นร้อยแก้ว จากบทประพันธ์ความว่า คนเราทุกคนเมื่อแต่งงานแล้วถ้ามีลูกชาย จะมีความยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจร่าเริง จะถนอมกล่อมเกลี้ยง เลี้ยงดูเป็นอย่างดี จนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี จะให้บวชเป็นพระภิกษุสามเณรไว้ในอาราม เพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จะได้เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ รักใคร่แก่คนทั่วไป และจะได้อันสงสแปลกับด้วยกัน

๑.๖.๓ วรรณกรรมกายนครหนังสือสามรส ของแปลก สนธิรักษ์

ได้กล่าวที่มาของเรื่องไว้ดังนี้

เรื่องกายนครฉบับแปลก สนธิรักษ์ ได้เก็บมาจากของเก่า ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง เป็นเรื่องดีมีประโยชน์จึงนำมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ โดยเอาเรื่องเดิมมาปรับปรุงให้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น^๕

เอกสารกายนครฉบับแปลก สนธิรักษ์ ใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว และร้อยกรองผสมกัน โดยมีการลำดับเรื่องไว้เป็นตอนๆ เช่น กล่าวถึงบริเวณกายนคร ภายในเมืองกายนคร และเมืองมรณานคร

๑.๖.๓.๑ บริเวณกายนคร มีเนื้อที่กว้าง ๑ สอก ยาว ๑ วา หนา ๑ คืบ มีกำแพง ๔ ชั้น มีป้อม ๔ ป้อม มีประตู ๘ ประตู มีปราสาท ๕ หลัง

๑.๖.๓.๑.๑ มีกำแพง ๔ ชั้น^๖

^๕ แปลก สนธิรักษ์, บทเรียนสามรส กายนคร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตินราการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๕.

ชั้นที่ ๑ ชื่อว่า ตโจ (หนัง)

ชั้นที่ ๒ ชื่อว่า มังสัง (เนื้อ)

ชั้นที่ ๓ ชื่อว่า นหารู (เอ็น)

ชั้นที่ ๔ ชื่อว่า อัญฐิ (กระดูก)

๑.๖.๓.๑.๒ มีป้อม ๔ ป้อม^{๑๑}

ป้อมที่ ๑ ชื่อว่า เกศา (ผม)

ป้อมที่ ๒ ชื่อว่า โลมา (ขน)

ป้อมที่ ๓ ชื่อว่า นะขา (เล็บ)

ป้อมที่ ๔ ชื่อว่า ทันตา (ฟัน)

๑.๖.๓.๑.๓ มีประตู ๕ ประตู

ประตูที่ ๑ ชื่อว่า มุขทวาร สำหรับนำอาหารเข้าไปบำรุงเมือง

ประตูที่ ๒ ชื่อว่า อูจารทวาร สำหรับนำอาหารที่เสียออก

ประตูที่ ๓ ชื่อว่า ปัสสาวทวาร สำหรับถ่ายน้ำเสียออก

ประตูที่ ๔ กับประตูที่ ๕ ชื่อว่า ฆานทวารซ้าย ฆานทวารขวา สำหรับสูด

ลมเข้าออก

ประตูที่ ๖ กับประตูที่ ๗ ชื่อว่า โสตทวารซ้าย โสตทวารขวา สำหรับ

คอยฟังเสียงต่างๆ

ประตูที่ ๘ กับประตูที่ ๙ ชื่อว่า จักขุทวารซ้าย จักขุทวารขวา สำหรับคอย

สอดส่องดูแลเหตุการณ์ต่างๆ ไป

๑.๖.๓.๑.๔ มีปราสาทอยู่ ๕ หลัง

หลังที่ ๑ ชื่อว่า จักขุปราสาท มีนางสนมชื่อ รูปา รูปร่างสวยงาม

หลังที่ ๒ ชื่อว่า โสตปราสาท มีนางสนมชื่อ สัทธา คอยจับกลุ่ม

หลังที่ ๓ ชื่อว่า ฆานปราสาท มีนางสนมชื่อ คันธา คอยนำเครื่องสุคนธ์

เข้าถวาย

หลังที่ ๔ ชื่อว่า จิวหาปราสาท มีนางสนมชื่อ รสา คอยนำอาหารคาวหวาน

เข้าถวาย

หลังที่ ๕ ชื่อว่า กายาปราสาท มีนางสนมชื่อ ผัสสา คอยปรนนิบัติให้

ความอบอุ่นตลอดเวลา

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๑๒} อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๕.

๑.๖.๓.๒ ภายในเมืองกายนคร

ในเมืองกายนคร มีพวกข้าเฝ้าเหล่าบริวาร ทั้งไพร่ และผู้ดี เป็นจำนวนมากตั้งพันตั้งหมื่น รูปร่างเล็กบ้างใหญ่บ้าง อาศัยอยู่ มีชื่อเรียกว่า เหล่ามิกษาคี หรือพยาธิ เช่น พยาธิ เส้นด้าย พยาธิใบไม้ พยาธิปากขอ พยาธิตัวคืด พยาธิไส้เดือน เป็นต้น พวกนี้ไม่ค่อยจะเชื่อตรง จงรักภักดี มีแต่คอยจะทำลายเมืองให้พินาศ พระเจ้าจิตรราช ทรงกำจัดให้ออกจากภายในเมือง ถ้ารู้ว่ามีพวกนี้อยู่ เพราะนอกจากจะทำลายตัวเมืองแล้ว ยังเป็นไส้ศึกทำให้ข้าศึกเข้าไปโจมตีอีกด้วย นอกจากพวกนี้ก็มีหลวงชาคี ซึ่งเป็นพระญาติของพระมเหสีทั้งสอง คือ นางอริษาและนางคันหา หลวงชาคีเป็นผู้สร้างเมือง ขุนสมุทย์แต่งเมือง

๑.๖.๕ วรรณกรรมกายนครฉบับของ ฉันท ขำวิไล

กายนครของฉันท ขำวิไล ได้กล่าวไว้ในบทคำนำว่า กายนครฉบับนี้ผู้แต่งบทประพันธ์เป็นร้อยกรองเป็นครั้งแรก และจากบทกลอนตอนต้นกล่าวว่า มีการดำเนินเรื่องตามเค้าเรื่องเดิมดังนี้

ดำเนินความตามเค้าสำเนา	แนะนำเทียบไว้ขึ้นให้เห็น
เพื่อขัดแย้งต่อข้อประเดณ	เพื่อให้เป็นเพื่อนคิดสะกิดใจ
รูปธรรมนามธรรมคำแถลง	เพื่อให้เปลี่ยนแปลงเรื่องเมืองอาศัย
แสดงจิตคิดชั่วมัวอาลัย	ยังหลงไหลใฝ่พวงหลงโลกีย์ ^๒

ถอดใจความเป็นร้อยแก้วมีใจความว่า กายนครฉบับนี้ มีการแต่งขึ้นใหม่ตามเรื่องเดิม เพื่อให้ข้อความบางตอนมีความชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เป็นคู่มือเมื่อเวลาทำงาน แต่การแต่งเรื่องนั้นแต่งจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ส่วนทางด้านจิตใจไม่ได้คิดในเรื่องอกุศลและเป็นผู้หลงใหลในเรื่องเกี่ยวกับทางโลก

๑. ลักษณะคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์เป็นประเภทร้อยกรอง โดยเฉพาะมีคำโคลง คำกลอน และมีกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ผสมอยู่บ้างบางตอน แต่อย่างไรก็ตาม คำว่าร้อยแก้วร้อยกรองซึ่งมีความหมายว่าแต่งตามธรรมดา คือ ความเรียงตรงข้ามกับคำที่ร้อยกับสิ่งมีค่าคือ แก้ว แปลว่า ทำให้ฉลาดไปกว่าเดิม เพราะไม่ทราบที่แก้วในที่นี้หมายถึงอะไร พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวว่า ร้อย หมายถึง หนังสือแต่งเรื่องศาสนา ฉะนั้นคำว่า แก้ว จึงตรงกับรัตนะในภาษาบาลี คำประพันธ์ในวรรณกรรมกายนครประเภทคำโคลง เช่น โคลง ๔ สุภาพ มีดังนี้

^๒ แปลก สนธิรักษ์, ฉันท ขำวิไล, บทเรียนสามรส กายนคร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสื่อการค้า, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

ขอประนมกัมประณตเบื้อง	เบญจางค์
ต่างประทีปกลีบประทุมวาง	หว่างเกล้า
แต่สณูปรูปสถิตย์กลาง	แก้วครอบ
ขอพำนักภักดีพำนิศย์น้ำ	หนองไว้เหนือเศียรฯ

ถอดคำประพันธ์เป็นร้อยแก้ว ความว่า ขอประนมกัมกราบ ด้วยเบญจางค์ประดิษฐ์ มือทั้งสอง ประนมต่างรูปเทียนดอกไม้นัยขึ้นเหนือเศียร แล้วกราบลงแก่พระสณูปและเจดีย์ ซึ่งมีพระพุทธรูป ครอบแก้วอยู่ตรงกลาง ตอนนีขอหยุดพัก การเขียนบทประพันธ์ไว้เพียงเท่านี้ ขอขมกราบครูอาจารย์ด้วยเศียรเกล้า

๑.๖.๖ วรรณกรรมกายนครฉบับนครกาย พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูอุดมศาสนคุณ

วรรณกรรมกายนครกาย เอกสารฉบับนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับกายนครทั้ง ๓ ฉบับ คือ ฉบับของนายประยูร จรรยากุล ฉบับของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (จวบ) ฉบับของนายทองอยู่ จรรยากุล เห็นว่ากายนครทั้ง ๓ ฉบับ แตกต่างจากฉบับของลุงเต๋เจียวจิ ผู้แต่งกายนคร ฉบับนครกายคือ นายภู โดยต้นฉบับกล่าวถึงนายภูว่าเป็นผู้แต่งดังกล่าวไว้ในคำประพันธ์ว่า

เราผู้ประดิษฐ์คิดสนอง	ขอประคองคุณใส่ไว้ในผม
ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม	โดยอารมณ์รักชกอภิปราย
จึงเริ่มเรื่องเมืองกายนคร	ชาวประชาราษฎร์สิ้นทั้งหลาย
จะตรงความตามการธิบาย	ว่าความตายจะมาทุกราตรี ^{๑๑}

ถอดใจความในคำประพันธ์เป็นร้อยแก้วความว่า

ข้าพเจ้านายภูผู้ประดิษฐ์คิดคำกลอนยกคุณครูอาจารย์ไว้เหนือเศียร จะแต่งกลอนให้ดีให้ไพเราะและมีความแหลมคม และใช้อารมณ์รักในการแต่ง

โดยกล่าวถึงเรื่องเมืองกายนครคือเมืองของสังขาร อันเกิดจากมหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ มาประชุมกันทำให้เกิดสังขาร เรียกว่าเมืองกายนครหรือเมืองของสังขาร ให้ประชาชนทราบทุกถ้วนหน้า ว่าชีวิตร่างกายเปรียบเหมือนกับเมืองกายนครคือเมืองสังขาร ย่อมแตกสลายไปในที่สุดคือความตาย

๑. ลักษณะคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์เป็นประเภทคำกลอน ยกตัวอย่างเช่น

^{๑๑} นายภู. กายนครฉบับนครกาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๑๕), หน้า ๒๒-๒๓.

นายภู่ออยู่เรือเที่ยวค้าขาย	เห็นร่างกายไม่เที่ยงทุกสิ่งศรี
จะคิดความตามใจในกาย	เอากายนี้ผูกเป็นนิทานไป
จะขอล่าวเรื่องราวเรื่องสังขาร	เป็นนิทานบัณฑิตพิสมัย
ในเรื่องนี้ที่จริงเราอุปไมย	ถ้าผู้ใดอ่านเล่นไม่เห็นความ

ถอดใจความจากบทประพันธ์เป็นร้อยแก้ว ความว่า

สรุป จุดมุ่งหมายการแต่งวรรณกรรมเรื่องกายนคร ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีคุณค่าด้านคำสอนเป็นสำคัญ เพื่อต้องการสอนมนุษยชาติให้เห็นธรรมชาติของชีวิต และเป็นแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่สะท้อนด้านความคิด ความเชื่อ กฎแห่งกรรม และวิธีการดำเนินชีวิตของคนยุคหนึ่งได้เป็นอย่างดี สามารถนำมาเป็นข้อเตือนใจอบรมสั่งสอนตนเองและบุคคลอื่น ให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี รู้จักละกิเลสต่างๆ ให้หมดสิ้น เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ “นิพพาน” อันเป็นจุดสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีในเรื่องประจักษ์ประมาณเป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ได้วางขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้ ได้แก่

๑.๗.๑ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารปฐมภูมิ (Primary) ในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องของกายนครจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกาอนุฎีกาปกรณ์พิเศษ เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการทราบ

๑.๗.๒ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ (Secondary) จากหนังสือ ตำรา บทความ ข้อเขียน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนเรื่องแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมเรื่องกายนคร และรวมแนวคิดจากการวิเคราะห์ตีความของนักปราชญ์ต่างๆ

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตีความให้เห็นแนวความคิดที่คล้ายคลึงกันหรือมีความแตกต่างกัน เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลงานการวิจัยต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดความเป็นมาทางวรรณกรรมเรื่องกายนครที่ปรากฏในสังคมไทย

๑.๘.๒ ทำให้ทราบแนวคิดแก่นธรรมผ่านวรรณกรรมเรื่องกายนคร

๑.๗.๓ ทำให้ทราบแนวความคิดอิทธิพลและคุณค่าทางวรรณกรรมเรื่องกายนครที่มี
ในสังคมไทย

๑.๗.๔ สามารถนำความรู้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตและ
ในสังคมปัจจุบัน รวมถึงช่วยให้เข้าใจชีวิตและนำไปสู่การดำเนินชีวิตในทิศทางที่ถูกต้อง